

## INTRODUKSYON

Mula noon hanggang ngayon, malaki na ang pagkahumaling ng epistemolohiya sa kasaysayan at ang espasyo na ayon nga kay Michel Foucault ay laging itinuturing na patay o walang dialektika. Kaya nga ang pagbaling ngayon sa usapin ng espasyo ay isang paninimbang kundi man nararapat na pagwawasto. Higit na wastong tingnan ang realidad na masalimuot, hindi linyar, o bunga ng kabit-kabit na mga pangyayari. Palasak kundi man mapaniil ang ganitong paradigma na nauwi nang tuluyan sa rasyonalismo o empirismo na batid natin ngayon na naglunsad ng mapanirang pagsesentro sa tao. Kaya nga sa mapaghamong pananaw ng postmodernismo, unti-unting nabago ang kontemporaryong mundo, maging ang abot-tanaw ng pagsasateoryang kritikal at pagbibigay-kahulugan. Hindi lamang umiinog ang mundo sa tao at kadalasan ang tao na itinuturing dito ay walang iba kundi ang lahi ng puti, lalaki, at nakaaangat sa buhay.

Mahalagang turulin at basahin din kung gayon ang mga kanon panunuring pampanitikan hindi lamang bilang artikulasyon ng nagbabagong estetika kundi mismong akto ng paglalaan ng pitak o espasyo sa masalimuot na abot-tanaw ng teorya. Mainam na basahin halimbawa si Bienvenido Lumbera sa kanyang *Tagalog Poetry* ang namamayaning tunggalian ng sentro at laylayan at kung paano ito naging sityo mismo ng magkakaibang sensibilidad at kamalayan ng mga makatang ladino mula sa di-kilalang makata na sumulat ng “May Bagyo Ma’t May Rilim” hanggang kay Gaspar Aguino de Belen at maging si Francisco Baltazar. Maaari ring basahin sina Rio Alma sa ganitong paradigma at tumuloy sa pagbasa kina Resil Mojares, Reynaldo Ileta, at Soledad Reyes tungo sa artikulasyon ng estetika ng katutubong espasyo o estetika ng katutubong malay.

Bukod sa ganitong gawi, mahalagang himukin pa ang mga bagong kritiko sa larang ng artikulasyon ng espasyo. Kaya sinisikap ngayon ng Katipunan journal sa ikalawang isyu, na turulin at dalumatin ang espasyo sa iba’t ibang lente. Para kay **Christian Benitez** ang linyal na paradigma ng teleolohiya ay naglulunsad ng mga kabalintunaan, pagbibigay-kahulugan sa apokaliptis. Ang apokaliptis ay dialektika ng representasyon ng espasyo at espasyo ng

representasyon na maaaring maging padron sa pag-unawa ng dalawang pelikula, *Nunal sa Tubig* at *28 Days*. Dinalumat ni Benitez sa dalawang pelikula ang delubyo o apokalipsis at kung paano ito lumilikha ng siklo ng panganganak at pagkamatay, paglikha at pagkawala, pag-alis at pag-uwi.

Para kay **Carlota Francisco**, ang Shaw Boulevard, partikular ang sangandaang nalilikha sa pagtatagpo ng kalyeng ito at ng Epifanio delos Santos Avenue (EDSA), mas kilala bilang Crossing, ay kinatatampukan ng kasiglahan at mabilis na daloy ng buhay sa lungsod. Dito pansamantalang nagpapang-abot ang mundo ng mga manggagawa at propesyunal, mag-aaral at guro, mangangalakal at mamimili, at drayber at pasahero – mga taong may tiyak na patutunguhan at yaong ang destinasyon ay ang mismong lansangan. Pinag-aralan ni Francisco ang mga bata sa lansangan at kung paano nila binabagtas ang kalye at tinatawid ang pang-araw-araw na buhay.

Tinurol naman ni **Alvin Yapan** ang lansangan bilang heterotopia sa panulaan ni Bienvenido Lumbera. Nagsisilbing salamin ng aktuwal na espasyo ng lipunan ang espasyo ng lansangan. Sa pamamagitan ng ganitong pananalamin, naipakikita ng lansangan sa ating mga sarili ang ating realidad. Naihahambing at naitatambis ang aktuwal na espasyo sa espasyo ng heterotopia, na maaaring magdulot ng pagbabago sa sarili o hindi. May dalawang aspekto ang pagiging heterotopia ng lansangan kung gayon. Una, ipinahihiwatig ng panlaping “hetero” ang pag-iral ng iba’t ibang lugar sa loob ng iisang espasyo ng lansangan. Hindi lamang daluyan ng trapiko ang lansangan ng Pilipinas. Nilalaman din ng lansangan ang salamin ng pagtatakda ng guwang sa pagitan ng mahihirap at mayayaman sa loob ng lipunang Filipino.

Tampok sa pag-aaral ni **Claudette Ulit** ang nobelang *Ginto ang Kayumangging Lupa* at kung paano ang mga tauhan na tulad ni Moises Dimasupil ay iniluwal ng lupa – na pilit nilang inangkin at ipinaglaban. Ipinagtibay ni Ulit kung paanong ang lupaing bumubuhay sa kanila ang siya ring unti-unting pumapatay sa kanila– ang nagdudulot ng pagkatiwalag o alenyasyon nila hindi lamang sa kani-kanilang sarili, kundi maging sa lipunang ginagalawan nila. Makikita sa nobela ang kalagayan ng Gitnang Luzon – partikular ang nagtutunggaling interes ng panginoong maylupa at kasamá, gayundin ang mga “pagbabagong” nagbunsod sa pagkakaroon ng destabilisasyon. Sa nobela ay makikita na ang tinatawag na kapitalistang moda ng produksyon na siyang basehan ng lipunang Pilipino bago pa man sumapit ang dekada 60. Ang lipunang inilarawan ay makauri – hati sa iilang mayamang maylupa’t namumuhunan at sa nakararaming mahirap na magsasaka’t manggagawa.

Para kay **Ivan Labayne** ang Baguio ay kilala sa maraming bansag – mula sa

‘Summer Capital of the Philippines’ hanggang sa “Greenest City in the Country. Ang mga ito ay karaniwang tumuturo sa ‘di pangkaraniwang klima ng lungsod. Ngunit kasabay ng pag-usad ng kasaysayan ng lungsod ay ang pagbabago ng hitsura nito na nagbunsod ng pagkakaroon ng mga bago pang bansag dito. Isa sa mga bagong tawag ngayon sa Baguio ay ‘Commercial Capital of Northern Luzon.’ Ang katawagang ito ay umaangkop lamang sa pagiging lulan ng komersyo ng Baguio na pinapatunayan ng mga nagdagsaang migrant na nagnanais maghanap ng kabuhayan sa lungsod; mga unibersidad na karaniwang tumatanggap ng mga mag-aaral sa mga karatig-rehiyon ng Cordillera – mula Ilocos Region, Central Luzon at maski pa hanggang mga taga-Maynila; mga nagsusulputang industriya – Business at Export Processing Zones, ukay-ukay at ng mga pagkain. Ang kasalukuyang hitsura ng Baguio ay malayong-malayo na talaga mula sa orihinal na intensyon ng mga Amerikano na gawin ito bilang kanilang “hill station.”

Kay **Ferdinand Lopez**, alaala ang bituing gumagabay sa mga naghahanap sa mga nawawaglit at nawawala. Kinakailangan niyang gunitain ang Tundo bilang panahon ng kabataan, at hayaang kalingain ng kanyang kamalayan ang lugar na nagpala at humubog sa kanyang pagkatao. Iba-iba ang mga larawan at imahen ng Tundo sa bawat naninirahan dito. May impiyerno sa mga pira-pirasong langit at may paraiso sa bawat dakò ng madilim at mapag-imbot na pakikitungo sa kapwa tao.

Pinag-aralan naman ni **Chuckberry Pascual** ang mga espasyo ng sinehan bilang pagtatanghal ng homoseksuwalidad, espasyo ng huntahan, bulungan, pag-cruise o mag-abang ng mga posibleng katalik. Dahil nga ang espasyo ay hindi naman matatag at nagtataglay rin ito ng samo’t saring kontradiksyon, muling sumusungaw ang dobleng katangian ng espasyong homoseksuwal: bilang kanlungan at bilang panganib para sa kanila.

Tampok sa isyu na ito ang mga panunuring pampelikula nina Aristotle Atienza hinggil sa *Bambanti* (2015) ni Zig Dulay at ni Skilty Labastilla hinggil sa *Salvage* (2015) ni Sherad Anthony Sanchez, gayundin ang mga malikhaing akda nina Allan Popa, Joseph de Luna Saguid, Mirick Paala, at Christoffer Mitch Cerda.

Gary C. Devilles, PhD  
PATNUGOT